

על עריצות הרוב – או – הבסיס הרווח של הסמכות הפוליטית

מרצ'מונט נידהם* מציין כעיקרון יסוד וככלל ודאי "שהעם (כלומר, הללו שייבחרו בתורם לייצג את העם) הוא השומר הטוב ביותר של זכויותיו, וזאת מסיבות רבות. ראשית, כיוון שהם [העם] לא יעלו על דעתם לרמוס את זכויותיו של אדם אחר, אלא יבקשו אחר הדרך לשימור זכויותיהם שלהם".

עלינו להתייחס קודם כול להנחה עצמה – "העם הוא השומר הטוב ביותר של זכויותיו".

אך מיהו העם?

"הללו שייבחרו בתורם לייצג את העם"

זהו בלבול הן של מילים והן של רעיונות, שאף על פי שיתקבל על ידי כלל הקוראים בעל-דעת-שעשועים, או בקרב מרבית המאזינים בהרצאה עממית, יש להימנע ממנו בפוליטיקה באותה המידה שיש להימנע ממנו בפילוסופיה או במתמטיקה, ומאותה הסיבה בדיוק. אם הכוונה ב"העם" היא לכלל חבריה של אומה גדולה, אסור לשכוח לעולם שאין ביכולתם לפעול, להתייעץ או לחשוב יחד, כיוון שאין באפשרותם לצעוד מאות קילומטרים,

---

* מרצ'מונט נידהם (Marchamont Nedham, 1620-1678), היה עיתונאי, מו"ל ומחבר עלוני תעמולה שפעל במהלך מלחמת האזרחים האנגלית וחיבר תעמולה עבור שני הצדדים. ג'ון אדמס תוקף ברשימה זו את חיבורו הנודע של נידהם *The Excellencie of a Free-State* מ-1656.

או להקדיש לכך את הזמן, או למצוא מקום להיפגש בו; ולפיכך, ההנחה, כי הם השומרים הטובים ביותר של זכויותיהם, אינה נכונה. הם השומרים הגרועים ביותר שניתן להעלות על הדעת; הם אינם שומרים כלל. הם לא יכולים לפעול, לשפוט, לחשוב או לרצות, כגוף פוליטי או כהתאגדות. אם הכוונה ב"העם" היא לכלל התושבים של עיר אחת, גם אז הם אינם, על פי רוב, השומרים הטובים ביותר של זכויותיהם בכל רגע נתון, ואולי אפילו לעולם לא, אלא אם מבחינים אותם מהרשות המבצעת והשופטת, וממתנים את סמכותם בחקיקה באמצעות תובנותיהם הבוגרות יותר של קומץ הנבחרים. אם הכוונה ב"העם", כפי שהסביר הכותב בעצמו, היא לאסיפה מייצגת, "הללו שייבחרו בתורם לייצג את העם", גם אז, עדיין, לא יהיו הם השומרים הטובים ביותר של זכויות העם או של זכויותיהם שלהם, אם יופקדו בידיהם כל הסמכויות: השופטת, המבצעת והמחוקקת. הם יפגעו בזכויותיו של העם, רובם לפחות יפגעו בזכויות המיעוטים, מהר יותר ודיר יותר מאשר במונרכיה מוחלטת, כמו אלה שבצרפת, ספרד, או רוסיה, או באריסטוקרטיה מרוסנת-היטב, כמו זו שבוונציה, ברן, או הולנד.

סופר מצוין אמר, בפזיזות מסוימת, ש"עם לא ידכא את עצמו לעולם ולא ירמוס את זכויותיו שלו". במחמאה זו, אם נייחס אותה לטבע האנושי, או לאנושות, או לכל אומה או עם מזמננו או מהעבר, יש יותר מן הנראה לעין. יש מקום להודות כי עם לא יסכים פה אחד לדכא את עצמו, אמירה זו נכונה תמיד ובכל מצב. ניסיון העבר על שלל סוגיו מראה, שמספרים גדולים של אנשים אכן מדכאים מספרים גדולים של אנשים אחרים; שקבוצות, לא פעם, אם לא תמיד, מדכאות קבוצות אחרות, והרוב מדכא את המיעוט באופן כמעט אוניברסאלי. כל מה שניתן להסיק מטענה זו, כך שתתיישב עם כל גוון או עובדה שהם, הוא: שהעם לא יסכים פה אחד לדכא את עצמו לעולם. אבל אם קבוצה אחת מסכימה לדכא אחרת, או הרוב את המיעוט, העם עדיין מדכא את עצמו, שכן חלק ממנו מדכא חלק אחר.

"העם לא יעלה על דעתו לרמוס את זכויותיו של אדם אחר לעולם"

מה יכולה להיות משמעות הדבר? האם פירושו שהעם לא יעלה על דעתו פה-אחד לרמוס את זכויותיו של אדם אחר לעולם? אין בכך כל ערך; שכן

על פי הנחה זו, לא קיימות זכויות של אנשים אחרים שניתן לרמוס. אבל אם העם לא יעלה על דעתו לעולם, ביחד או לחוד, לרמוס את זכויותיהם של אחרים, מהי למעשה הצדקת קיומה של הממשלה? האם אין שוד, פריצות, רציחות, ניאופים, גניבות או מעשי-רמייה? האין כל פשע הוא למעשה רמיסת זכויותיהם של אנשים אחרים? האין חלק גדול, ולא אומר שזהו החלק הארי, של אנשים שנמצאים מדי יום במצב זה או אחר, חזקים או חלשים יותר, רבים או מעטים, שמאפשר להם לרמוס את זכויותיהם של אחרים? יש אמנם מעטים שחייהם ודבריהם מעידים על כך שבכל מחשבה, מילה ומעשה, הם מכבדים את זכויותיהם של אחרים באופן מצפוני ומודע. עם זאת, ישנה קבוצה גדולה יותר של אנשים שבנימה הכללית של מחשבותיהם ומעשיהם, מגלים עקרונות ותחושות דומים, אך שוגים לעתים קרובות. אם נרחיב את יושרתנו כך שתאפשר לנו להודות, שרוב האנשים מונעים בדרך כלל מנדיבות לב וכוונות טובות, ועם זאת, עלינו להודות, רוב האנשים סוטים מדרך הישר לעתים תכופות; ונוסף על כך, ליתר דיוק, לא רק הרוב, אלא כמעט כולם מגבילים את נדיבות לבם למשפחותיהם, קשריהם האישיים, חבריהם, קהילת המאמינים שלהם, כפרם, עירם, ארצם, מחוזם, ושאמנם מעטים ביותר הם האנשים שמיישמים עקרונות אלה על הקהילה כולה ללא סייגים. כעת, משעובדה זו בוססה, הסוגיה מוכרעת. אם הרוב מסוגל להעדיף את טובתו האישית והפרטית, או את זו של משפחתו, מחוזו וסיעתו, על פני זו של האומה כמכלול, יש להוסיף סעיף בחוקה, למען הצדק, שיאלץ את כולם לבכר את טובת הכלל, את טובת הציבור, את החוק האוניברסאלי, על פני שיקולים אישיים ומוטים.

את הנחתו של נידהם, אם כן, יש לתקן ותחת זאת לומר: שהאנשים עסוקים כל כך בעניינים שלהם, עד לעולם אינם חושבים מספיק על אחרים.

• • •

אנו, בכנות רבה, מסכימים עם מסקנתו של המחבר, באופן חלקי, ובעיקר עם הטענה לפיה: "מכיוון שלמלכים ולכל כוחות השלטון נטייה מובהקת כל כך לפעול על פי המאוויים והמניעים שלהם – ביצירתם, בניסוחם ובהוצאתם לפועל של חוקים על חשבון חירותו וביטחוננו של העם – אזי

אין לחוקק כל חוק אלא בתנאי שתינתן הסכמתו של העם, וזאת כאמצעי היחיד למניעת שרירותיות." אך עלינו להרחיב מסקנה זו, ובמיוחד משום שלכל אדם באשר הוא נטייה מובהקת כל כך לפעול על פי מאוייו ומניעיו שלו – ביצירתם, בניסוחם ובהוצאתם לפועל של חוקים, על חשבון חירותו וביטחונו של העם – אזי, סמכות השליטה, הרשות המחוקקת, המבצעת והשופטת, לא יכולות להישמר בבטחה בידיה של קבוצה אחת, אף על פי שזו נבחרת על ידי העם מדי שנה; כיוון שהרוב ומנהיגיו, ה- principes populi [שְׁרִי-הָעָם], ידכאו, כמעט בוודאות, את המיעוט, וייצרו, ינסחו ויוציאו לפועל חוקים למען עושרם, כוחם, הודם והדרם, על חשבון חירותו וביטחונו של המיעוט, בדומה לנעשה בשושלות מלוכה או בסנאטים קיימים.

לפיכך, את המסקנה לפיה "העם, כלומר, כלומר האסיפה שחבריה נבחרים מדי תקופה כדי לייצגו, הוא השומר הטוב ביותר של חירויותיו", יש לדחות לגמרי.

• • •

אין ספק שזוהי "מימרה מצוינת, ולפיה המקור והמעייין-הנובע לכל כוח וממשל צודקים הוא העם"; ואם מימרה זו באה לידי ביטוי והתגלמה אי פעם במלואה בקרב בני האדם, אזי היה זה בסוף המהפכה האמריקאית, כאשר 13 ממשלות מוטטו מהיסוד, ובמקומן נבחרו ממשלות חדשות על ידי העם בלבד, כאדריכל שהורס מבנה ישן ומציב במקומו מבנה חדש. אם כן, אי אפשר לחלוק על קיקרו באומרו "תודעה הפועלת בדרכו המוארת של המדע, תציית, "מרצונה "רק לאלה אשר יצוו, ידריכו או ישלטו למען טובתה או רווחתה; " וגם אי אפשר להתכחש לקטעים אלה שמצטט מחברנו מכתביו של נביא החוכמה האנושית:

1. "שמלמדים אנשים, כדרך הטבע, להיות בוני ומתכנני מסגרתה של הממשלה שתחתיה הם אמורים לחיות."

2. "שאינן לאפשר לאיש לכהן בממשלה, או לאחוז במושכות, אלא אם הוכרע שהוא ראוי, ונבחר על ידי העם."

3. "שהעם הוא היחיד שיכול להעריך את הנוחות או את אי-הנוחות שמביאה עימה ממשלה כשהיא נוסדת, ואת התנהגותם של המושלים לאחר שהם נבחרים."

אך לאחר מכן טוען המחבר בעיקשות, שהללו יעשו שימוש באמצעים שכלתניים וקבועים שיאפשרו לעם כולו לבנות את ממשלתו, לשפוט ולבחור את המכהנים בה, ולהעריך את הנוחות או את אי-הנוחות של ממשלה נתונה, ואת התנהגותם של המושלים. ולאחר מכן נטען נחרצות, שתושבי העיר ברוויק שבטווייד לא יבנו, יעריכו, יבחרו, ויקבעו בשם ממלכת בריטניה כולה, ושתושבי מחוז ברקשייר לא יעשו זאת עבור אנשי מסצ'וסטס; ובוודאי שאספסוף רודני ונפשע לא יעשה זאת עבור המדינה כולה, או אפילו עבור תושבי מחוז ברקשייר.

יכול להיות, ואפילו נכיר בכך שממשלה חופשית היא טבעית ביותר, ומתאימה לבדה לצורת החשיבה האנושית; אך אין בשום אופן להסיק מכך "שהצורות האחרות, כמו הפקדת כוח בידיו של אדם מסוים, מלך למשל; או של מספר קבוע של אנשים גדולים, כמו בסנאט," ובטח שלא של שילוב של שלוש הצורות הפשוטות "חורגות מתביעות הטבע, והינן אמצעים מלאכותיים של האנשים הדגולים לבדם, שהתקבעו אך ורק כדי לשרת את מטרותיהם ואת תאבת הבצע, הגאווה והשאירות של קומץ אנשים, לצורך שעבודה של הקהילה." אם המקור והמעייין-הנובע לכל כוח וממשל טמון בעם, כפי שאין ספק שאכן כך הוא הדבר, אזי לעם יש זכות ברורה באותה המידה להקים מונרכיה, אריסטוקרטיה או דמוקרטיה פשוטה, או מעורבת ביחס שווה, או כל שילוב אחר בין השלושה, כשם שתהיה להם [לעם] הזכות, אם יכריעו שעליהם, למען חירותם, אושרם ושגשוגם, להקים דמוקרטיה; ואנשים גדולים וטובים הרבה יותר ממרצ'מונט נידהם ובני האומות החכמות ביותר שחיו אי פעם, העדיפו שילובים כאלה. אבל גם לאותן האומות שבחרו לשמור בידיהן את הבחירה התקופתית בשופט השלום, הסנאט והאסיפה הראשונים, בפרקי זמן קבועים מסוימים, יש זכות

ברורה באותה המידה למנות שופט שלום ראשון לכל החיים או לשנים ספורות באותה המידה, ובירושה דרך צאצאיו ולאורך חייו באותה המידה.

כשאני אומר "בירושה או למשך חייו", כוונתי היא, לעולם, לטעון שלאותו העם יש תמיד את הסמכות להתערב ולהדיח שלטון כושל – ולמנות חדש תחתיו. אין מינוי של מלך או סנאט, או כל כוח סמכותי אחר, שיכול להחזיק מעמד, מטבע הדברים, לפרק זמן ארוך יותר מאשר *quam diu se bene gesserit* [כל עוד ינהג כראוי], כשהאומה כולה היא זו שתכריע זאת. מינוי לכל החיים או בירושה אינו יכול להיות אלא מינוי עד להודעה חדשה; אולם רק האומה יכולה למסור הודעה חדשה זו.

1787

(מאנגלית: ענת שפירא)